

УДК 14: 165.241: 314.15

ГЬОКХАН ДЕМІР,
голова правління українсько-турецького
культурного центру «Сяйво»,
аспірант кафедри філософії,
Житомирський державний університет імені Івана Франка
(Київ, Україна) E-mail: gokdemkiev@yahoo.com

ГЛОБАЛЬНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ : ПОЛІТИКА ВИЗНАННЯ «ІНШОГО» І ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ

У статті аналізуються міграційні процеси та соціокультурні зміни, що відбуваються під впливом останніх у європейських країнах; взаємовідносини мігрантів із корінним населенням; досліджується проблема визнання Іншого як необхідної умови існування мігрантів та емігрантських спільнот у мультикультурному суспільстві; осмислюються особливості адаптації й ідентичності мігрантів; вплив глобальних міграційних процесів на толерантність автохтонного населення щодо мігрантів та мусульманських емігрантських спільнот, а також інтеграційна політика, яка проводиться урядами країн-членів Європейського Союзу відносно вихідців з країн Близького Сходу та Африки.

***Ключові слова:** міграція, мігранти, адаптація, асиміляція, інтеграція, політика визнання Іншого, толерантність, ідентифікація, міграційна політика, мультикультуралізм, об'єднана Європа.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями.

Одним із визначальних чинників суспільних трансформацій і розвитку всіх регіонів світу, який проявився у другій половині ХХ – початку ХХІ ст., постала глобальна міграція. Набуваючи в останні роки масовий та яскраво виражений етносоціальний і етнополітичний характер, міграція вносить корективи в життя місцевих соціумів, впливає на політику, яка проводиться національними державами, а також змінює особистісні характеристики тих, хто змушений переселятися на інші території в пошуках стабільності й кращого життя. Хоча масове залучення мігрантів і дозволило розвиненим країнам задовольнити попит на дешеву робочу силу та пом'якшити гостроту демографічної ситуації, проте одночасно постало багато інших соціальних проблем, зокрема проблема толерантності й лояльності до іммігрантів. Глобальні міграційні процеси в умовах зміни характеру зв'язку і взаємодії між людьми породжують нові виклики та формулюють нові завдання щодо розуміння й визнання мігрантів, особливо мігрантів-мусульман в європейських країнах, об'єктивно зумовлюють пошук шляхів діалогу з Іншим, Чужим.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Інтенсифікація й динамізація міграційних потоків зумовили значний інтерес науковців до проблем міграції. Осмислення міграційних процесів у контексті мультикультуралізму здійснено у працях С. Бенхабіб, М. Гібернау, У. Кимліка, Ч. Кукатаса, Н. Преображенської, Т. Саррацина, Ч. Тейлора, М. Уолцера. Українські вчені В. Воронкова,

Ю. Кривенко, С. Мочерний, А. Семенов, Б. Лановик, Н. Совинська дослідили сутність, тенденції, специфіку та наслідки міграційних процесів в умовах глобалізації, причини і види міграції трудових ресурсів та проблему їх регулювання. В. Новік і С. Чехович звернулися до обґрунтування організаційно-управлінських форм та основних напрямів проведення міграційної політики України. О. Ананьєва, М. Козловець, О. Малиновська, Л. Ороховська, О. Ференц розглянули особливості сучасних міграційних потоків, які проблематизують адаптацію та ідентифікацію мігрантів. Разом із тим, аналіз наявної літератури дає підстави стверджувати, що недостатньо дослідженими залишаються вплив глобальної міграції на толерантність автохтонного населення щодо мігрантів, проблема визнання Іншого як необхідної умови існування не лише мігрантів, а й етнічно-національних, культурних груп, мультикультурних суспільств загалом.

Метою статті є дослідження процесів інтеграції мігрантів у нове соціокультурне середовище, політики визнання Іншого як необхідної умови пошуку основ для порозуміння і згоди між корінними жителями і мігрантськими меншинами у мультикультурних соціумах.

Виклад основного матеріалу. Феномен міграції для Європи не є новим. Потоки мігрантів до європейських країн ніколи не зупинялися, не говорячи про сучасну ситуацію, коли відстані між країнами значно скоротилися. Проте, незважаючи на значні масштаби міграційних потоків у попередні періоди, вони не були настільки великими, щоб створювати серйозні труднощі для країн, які приймали мігрантів. Більшість мігрантів, що осіли у Західній Європі, а також Канаді, Австралії чи США, прибували в ці країни з твердою установкою не тільки на адаптацію, а й на інтеграцію в суспільство перебування. Цьому сприяла схожість цивілізаційних характеристик мігрантів й основної маси населення країн, які їх приймали, – конфесійних, ціннісних, ментальних, поведінкових тощо. До того ж ці країни відчували гострий дефіцит робочої сили, спричинений наслідками Другої світової війни. Тому переважна більшість місцевого населення виявляла достатню толерантність і лояльність до іммігрантів [1, с. 1067-1069; 2, с. 3-7]. Сучасні міграційні процеси за своїм змістом та масовістю істотно відрізняються від аналогічних у минулому. Основною їх рисою є глобальний характер і стрімка динаміка розвитку. За даними Департаменту економічного й соціального розвитку ООН, у 2013 р. 232 млн. людей (3, 2 % усього населення світу) проживали поза межами своїх країн (для порівняння : у 2000-у р. таких було 175 млн., а у 1990-у – 154 млн.) [3]. Лише в 2015 році до Європи прибуло майже 1,5 мільйона мігрантів та біженців [4, с. 8]. Небачених раніше масштабів набула нелегальна міграція.

На процеси сучасної міграції істотно впливають : по-перше, геополітичні особливості, які проявляється у тому, що мігранти прямують не тільки з країн «третього світу» в найбільш розвинені, а й в країни, які перебувають на стадії розвитку; по-друге, розширення та зміна установок мігрантів, про що свідчить посилення етнічної міграції, поява великих груп біженців, зростання числа висококваліфікованих мігрантів та інших категорій іммігрантів; по-третє, збільшення кількості різновидів міграційних переміщень. Зазвичай, міграційний ланцюг розпочинається з одного різновиду переміщення і продовжується в

інших формах, незважаючи на урядові зусилля (або часто всупереч їм) зменшити або хоча б контролювати міграційні рухи [5, с. 108].

Міграція веде до взаємодії різних культур, що може створювати конфліктну ситуацію і призводити до культурного дистанціювання, сприяти інтеграції культур або витісненню місцевої культури. Російська дослідниця Н. Преображенська виокремлює чотири варіанти поведінки мігрантів і місцевого населення під час «зіткнення» їхніх культур: 1) з обох боків простежується активна позиція : ситуація відкритості культур мігрантів і місцевого населення, за якої відбувається обмін елементами культур – *процес взаємної культурної інтеграції*; 2) мігранти вживаються в культуру приймаючої їх держави: за ситуації, коли чисельність мігрантів певної культури незначна у порівнянні з місцевим населенням – *процес асиміляції*; 3) активна позиція мігрантів, чисельність яких є достатньою великою порівняно з корінним населенням і відчуження місцевого населення від мігрантів : як наслідок, можливе *витіснення* одних культур іншими як агресивними, так і мирними способами; 4) дистанціювання місцевого населення від культури мігрантів і «заяльковування» мігрантів у діаспоральних культурах на території приймаючої країни – *процес сегрегації* [8, с. 81-82]. Два останніх варіанти небезпечні, оскільки можуть зумовлювати крайні форми ворожнечі місцевого населення з поселенцями та утворення радикальних націоналістичних і релігійних течій.

На межі XX-XXI століть у розвинені країни Західної Європи спрямувалися могутні потоки вихідців із найбільш бідних і неблагополучних регіонів, насамперед Близького Сходу, Азії та Африки. Все це створило якісно нову ситуацію : у ряді випадків масштаби міграції почали виходити за межі її регулювання, реальних можливостей контролювати з боку країн, які приймають мігрантів. Наприклад, у Німеччині нині мешкає понад 15 млн. іммігрантів, майже кожен п'ятий її мешканець родом із-за кордону чи його батьки були іммігрантами. Деякі іммігранти навіть після серйозних спроб інтегруватися у німецьке суспільство не можуть знайти себе в ньому і відчувають гостру ностальгію за прабатьківщиною [6, с. 3]. Ситуацію з мігрантами в об'єднаній Європі ускладнило й те, що у потоці нових іммігрантів істотно зросла питома вага вихідців із мусульманських країн. Якщо в 1950 році мусульмани практично не жили в Західній Європі, то в 1970 – їх було вже майже 2 млн., а сьогодні – приблизно 15–20 млн. І ця цифра стрімко збільшується [7, с. 230]. Як наслідок, іслам уже став другою за кількістю прихильників релігією європейського континенту. Демографічно більша фертильність мусульманських мігрантів на тлі постаріння і скорочення місцевого населення у перспективі несе в собі загрозу для культурної і цивілізаційної рівноваги в Європі.

Сьогодні секуляризовані суспільства європейських країн зустрілися з вітальністю чужих релігій, з незрозумілими їм звичаями і традиціями мігрантів, які не бажають сприйняти стиль життя країн, мешканцями яких вони стали. Мігранти з країн Близького Сходу та Африки принесли з собою менталітет, спосіб життя і систему цінностей, які з великими труднощами стикуються з менталітетом, способом життя і ціннісними орієнтаціями переважної більшості

корінного населення Європи. Досвід їх перебування у західних країнах переконливо довів, наскільки складним для них є процес навіть поверхової адаптації до нових умов життя.

Відтак, актуалізується проблема визнання Іншого як необхідної умови існування не лише мігрантів, а й етнічно-національних, культурних, соціальних груп, суспільства загалом. Так, вітчизняна дослідниця О. Ференц виокремлює три способи здобуття Іншим суспільного визнання: 1) через боротьбу (яка виникає внаслідок різних форм усунення, бо певні індивіди і групи меншин зазнають дискримінації); 2) через комунікацію (у відкритому суспільному обговоренні для досягнення порозуміння і згоди); 3) через обмін дарами (реалізуючи свої здібності на підставі взаємообміну ними з іншими). Таким чином, індивіди і групи, прагнучи визнання, вдаються до різних способів його здобування, які часом конфліктують між собою [9, с. 51]. Науковець проаналізувала дві асиметричні настанови у ставленні до Іншого: гіпертолерантність і мову ворожнечі (*hate speech*), відмінність і подібність їхньої природи. Толерантність, на її думку, не означає прийняття і схвалення постулатів, які руйнують автентичність особи, відмови від культурних, національних і релігійних цінностей, які вона сповідує, а передбачає відмову від насилля і ненависті щодо тих, хто дотримується інших поглядів, сповідує інші цінності [9, с. 51-52].

Багатоаспектність вимірів Іншого розкривається через різні форми його належності (соціальної, політичної, культурної, гендерної) та забезпечення соціальних, політичних, громадянських, культурних потреб Іншого. Саме на цій основі виявляються різні способи як його вилучення, так і залучення. Особа, яка випадає з будь-яких форм соціальних, політичних, культурних зв'язків, фактично маргіналізується. Зазначимо, що маркером ідентифікації людини як Іншої чи Чужої є не тільки її расова, релігійна чи національно-культурна належність, а й вибір системи цінностей, котрі вона сповідує. Визнання Іншого стає проблемним, якщо він вибудовує власну ідентичність суто на своїй культурно-етнічній, расовій, релігійній чи будь-якій іншій формі належності. Тим самим Інший визначає свою спільнотну належність через відірваність від контексту країни проживання на тлі визнання своєї належності до країни походження. Особисте й громадянське самоздійснення членів мігрантських груп стає неможливим, якщо в основу їх боротьби за визнання покладено груповий нарцисизм. Останній є спотворенням суті визнання, яке полягає в прагненні співбуття і співдії з іншими людьми у спільному публічному просторі. Хоча деякі країни й засвідчують високі рівні натуралізації мігрантів (Австрія, Німеччина), проте жодна країна світу не є прикладами успішного й остаточного вирішення проблеми інтеграції етнічних, расових чи релігійних меншин, представників іммігрантських груп в усталену систему держава-нація. Нездатність національних держав адекватно реагувати на ситуацію у сфері міграції спричинила глобальну міграційну кризу, яка проявляється у посиленні ксенофобії і мігрантофобії в західних країнах; кризі режиму регулювання міграції і провідних європейських інституцій; конфлікті між гарантіями прав людини в міграційній сфері та національними інтересами; надмірній політизації

міграційних проблем і зростанні їхньої ролі в європейських і міжнародних відносинах загалом.

Сьогодні в країнах ЄС утворилися впливові етнічні анклавні структури, представники яких досить активно почали претендувати на зміну свого соціально-економічного і політичного становища, а також ставлення до них приймаючого суспільства. Культурній інтеграції перешкоджає й техніко-медійний розвиток (супутникове телебачення). Завдяки телевізійним програмам із країн походження «вітчизна» присутня у повсякденності іммігрантів набагато відчутніше, і кількісний аспект переходить в якісний. Із-за цього виникають напружені відносини, полюси яких – фізичне перебування в країні, яка прийняла їх, і перебування у духовній владі країні походження. Соціальні мережі мігрантів інтегрують уже делокалізовані й дифузні простори всупереч державним кордонам, фрагментують національну ідентичність людей. Відтак життя мігрантів набуває інтерсуб'єктивного характеру їх соціальних зв'язків та прав, мультилокальної транснаціональності, що означає вихід людини за межі певної національності й території.

Дослідники підкреслюють, що практика, коли різні іммігрантські спільноти творять діаспору, не інтегруючись у соціальні структури країни проживання, зумовлена, зокрема, й політикою мультикультуралізму. Політичні практики мультикультуралізму, на думку Т. Еша, «...уможливили розвиток «паралельних суспільств» чи «субсидованої ізоляції» [10, с. 3]. Повага до культурного розмаїття, оскільки всі культури мають певні цінні компоненти, не зумовлює сліпої підтримки тих традицій і цінностей, які суперечать принципам ліберального демократичного суспільства. Право на культурне самовиявлення має базуватися на загальному визнанні громадянських прав, і його не потрібно розглядати як альтернативу ним. Як слушно зазначає Монтсеррат Гібернау, «ліберальні демократії не повинні толерувати – поширювати й фінансувати – альтернативні культури, які не поважають принципів демократії, рівності прав, свободи і толерантності. Межу толерантності слід провести саме там, де якийсь аспект конкретної культури підточує самі принципи демократичного суспільства, які дають їй змогу існувати та розвиватися в його межах» [11, с. 251]. Зауважимо, що політика мультикультуралізму, яка проводиться у країнах Західної Європи щодо викорінення дискримінації національних та етнічних меншин, спричинила порушення системи взаємодії у полікультурних західних суспільствах, породила нові виклики і завдання пошуку шляхів діалогу з Іншим. Те, що культурні та релігійні особливості повинні існувати лише на особистісному рівні, а перенесення їх на громадянський рівень повинно засуджуватись, не визнається більшістю представників спільнот іммігрантів. Не досягає поставленої мети політика мультикультуралізму також і в намаганнях подолати дискримінацію у сфері працевлаштування, де іммігрантам відведено чітко окреслене коло завдань (в основному пов'язаних з проблемами міграції та прав національних меншин), за межі яких вони не можуть виходити, натомість, створюючи привабливу «картинку» рівності у цих сферах.

Більш перспективним було б доповнення мультикультурної орієнтації на сусідство і співіснування різних етносів і культур, установкою на їх взаємодію,

взаємовплив і взаємозбагачення. Такий підхід, у свою чергу, передбачає не тільки врахування інтересів і прав нових національних меншин, а й рівність різних етнічних груп з автохтонним населенням у всіх сферах життя і необмежене право на культурний і конфесійний вибір. Разом із тим, повага до культурного розмаїття, не означає безумовної підтримки тих традицій і цінностей, які суперечать принципам ліберального демократичного суспільства.

Умовами, за яких можна реалізувати принцип толерантності на підставі взаємного визнання всіх громадян, з одного боку, є прийняття групами іммігрантів базових західних цінностей, які відкривають їм змогу функціонувати у спільному публічному просторі, а з другого, – надання мігрантам можливості дотримуватися власних культурно-релігійних традицій, не закріплюючи за ними «низького» соціокультурного статусу. Саме взаємна толерантність всіх членів суспільства сприяє формуванню громадянської солідарності. Масовий наплив іммігрантів-мусульман до європейських країн є найбільшим випробуванням для них з часів Другої світової війни, породжує напруженість у суспільствах Європейського Союзу. Так, відомий німецький політик Тіло Саррацин, спираючись на обширну статистику та власні розрахунки і прогнози, доводить, що мусульманська спільнота в Німеччині (яка, за його підрахунками, становить 6–7 млн.) не прагне до інтеграції в німецьке суспільство. Рівень освіченості та участь у трудовій діяльності іммігрантів залишається набагато нижчими від рівня корінного населення, що, на його думку, за традиційно високої народжуваності у мусульман несе реальну загрозу для країни.

Т. Саррацин стверджує, що соціальне забезпечення негативно впливає на готовність мігрантів з ісламських країн до інтеграції: вони мають у формі основного забезпечення набагато вищий стандарт життя порівняно з країною їх походження. Це позбавляє мігрантів необхідності змінювати свій традиційний спосіб життя, докладати зусиль для вивчення мови, пошуку роботи і надавати своїм дружинам більше західноєвропейської свободи. Сподівання на те, що інтеграція мусульманських мігрантів, вимірювана за рівнем освіти, присутністю на ринку праці і рівнем володіння німецькою мовою, з роками буде прогресувати, не виправдались. Ступінь інтеграції і готовність до неї, на його думку, навпаки, понизилась. Причини цього – недостатні успіхи мусульман у системі освіти й зайнятості, досить значний притік з батьківщини, пов'язаний з возз'єднанням сімей, а також надмірне акцентування на рідній культурі. Такий шлях веде до розмивання моноетнічної цілісності німецького народу і формування паралельного суспільства ісламських мігрантів. Тому політик виступає за жорстку міграційну політику з боку Німеччини щодо мігрантів-мусульман [7, с. 230-231]. Т. Саррацин наводить й певні підстави упереджень у європейців щодо мігрантів-мусульман, зокрема:

- жодна інша релігія в Європі не заявляє про себе так вимогливо, як іслам;
- жодна інша імміграція не пов'язана так сильно, як мусульманська, з використанням соціальної держави і криміналітетом;
- жодна інша група не підкреслює публічно свою відмінність, особливо через одяг;
- в жодній іншій релігії немає такого легкого переходу через межу до

насильства, диктатури і тероризму [7, с. 257].

Висока концентрація некорінного населення негативно позначається на соціальних зв'язках і стосунках, культурі, національній ідентичності та політиці країн, у які спрямований вектор міграції. Так, масовий прийом мігрантів і біженців із Близького Сходу за неповаги мусульманських прибульців до західного способу життя вже сьогодні зумовлює значні проблеми. А плани адаптувати біженців з Близького Сходу, на наш погляд, ніколи не стануть функціональними, оскільки більшість цих людей не збирається приймати європейські порядки і розглядають своє прибуття до Німеччини та інших розвинених європейських країн лише як проміжний етап утвердження в Європі. Ніколи ліберальні сподівання на кшталт того, що ці люди, котрі щойно пережили усі негативні наслідки близькосхідної нестабільності, будуть безмежно вдячними за надання їм безпеки і притулку, не справдилися. Адже вони прибувають до християнської Європи, котра позитивно сприймає євреїв і геїв. А це зовсім не викликає у радикально налаштованої частини прибулих мусульман почуття толерантності. Сьогодні ставиться під питання саме збереження європейської культури та традицій. Говорячи про неконтрольовану імміграцію, слід мати на увазі, що це комплексний і багатосторонній процес. Відповідно, політичні заходи, спрямовані на боротьбу з цим явищем, мають охоплювати широкий спектр сфер, у тому числі політику в області безпеки, зовнішню політику, імміграційну і соціальну.

Іноколи нинішню мусульманську імміграцію в Європу порівнюють з латиноамериканською в США. Проте тут є істотні відмінності: іммігранти із Центральної і Південної Америки розмовляють на одній із європейських мов, вони християнського віросповідання і поділяють традиційну версію культурних цінностей США. Латиноамериканські іммігранти зміцнюють і збагачують культуру Старого Світу і цивілізацію США, а не ставлять їх під сумнів. Західна цивілізація через мусульманську імміграцію і зростаючий вплив ісламістських напрямів віри зіштовхується з авторитарними, несучасними, а то й антидемократичними тенденціями, які не тільки нав'язують європейцям своє бачення, а й несуть пряму загрозу європейському стилю життя. Басам Тібі, політолог сирійського походження і провідний представник так званого євроісламу, стверджує: «Іслам дуже різнобічний, він містить в рівній мірі толерантність і нетерпимість. Як духовна релігія, він не є політичним способом думки. На противагу цьому ісламізм, як різновид релігійного фундаменталізму, є тоталітарною ідеологією з праворадикальними рисами, якому не можна дозволяти накопичувати капітал завдяки відкритості Німеччини іншим культурам» [7, с. 236]. Безперечним є й те, що серед багатьох, нерідко неоднозначних, суперечливих течій ісламу домінує образ суспільства, в якому відокремлення держави від релігії багато в чому не відбулося, рівноправність чоловіків і жінок не визнається, а застарілі форми життя сприяють подальшому збільшенню і до того молодого суспільства, в тому числі в мігрантському середовищі, і загалом існує велика культурна відмінність між формами життя [7, с. 237]. У більшості ісламістських напрямів віри той процес суспільного розвитку, який різні напрями християнства, як правило, пройшли за останні 500 років, ще попереду. Ті паростки секуляризації, що були в ісламі, які

в християнстві, врешті-решт, перемогли, так і не розвинулись в ньому, а все більше витіснялись в останні десятиріччя фундаменталістськими течіями віри. Задля справедливості зазначимо, що мусульманському світу теж властиве явище секуляризації. Мусульмани-мігранти в Європі часто вже не є такими релігійними, якими були їхні батьки. Віра поступово перетворюється для них на своєрідну данину традиції. У цьому контексті можна говорити про певну «адаптацію» до реалій європейського суспільства.

Європейський Союз, який тривалий період проводить ліберальну міграційну політику, не знайшов до цього часу загальноприйнятого, а найголовніше, ефективного механізму розв'язання проблеми мігрантів і біженців із держав Близького Сходу й Африки. Йдеться про загрозу стабільності низки європейських держав, зокрема Німеччини, Австрії, Франції, Італії і Греції. Простого рішення тут явно не спостерігається, а європейці виявляють дедалі більше занепокоєння з приводу масштабів такої міграції. Так, Європейський центр моніторингу расизму і ксенофобії застерігає від «ісламофобії» і констатує: «Мусульмани вважають, що їх прийняття суспільством дедалі більше сприймається як «асиміляція», котра передбачає втрату ними своєї мусульманської ідентичності» [7, с. 256]. З таким твердженням не можна однозначно погодитися. Адже досить того, щоб мусульмани дотримувались законів європейських держав, не пригнічували своїх жінок, скасували примус відносно заміжжя, заборонили своїм підліткам в насильницьких діях і самі заробляли собі на життя. Ті, хто критикує ці вимоги як примус до асиміляції, в дійсності мають проблеми з інтеграцією.

Безробіття та економічна криза стали причиною загострення негативних настроїв серед корінного населення у ставленні до іммігрантів. За даними міжнародного опитування Transatlantic Trends (2011), більшість європейців та американців розцінюють імміграцію скоріше як загрозу, ніж як перевагу. Згідно проведеного дослідження 65 % британців, 53 % іспанців, 52 % американців, 42 % французів, 39 % німців та голландців вбачають в іммігрантах проблему і пов'язують з цим погіршення свого матеріального становища. У той же час 50 % німців висловлюються за надання іммігрантам легального статусу, на противагу британцям, італійцям та іспанцям, які бажають, щоб іммігранти покинули їхню країну [12]. Окрім зростаючого безробіття, негативному ставленню до іммігрантів сприяють високі показники злочинності серед них.

Європейський Союз демонструє певну беззахисність перед хвилями мігрантів, чимало яких налаштовані агресивно антиєвропейські й зовсім не хочуть пристосовуватися до європейської культури, навпаки, прагнуть її пристосувати до себе. Зрозуміло, що поселенці колоній мігрантів, які зараз компактно поселяються в ЄС, відіграватимуть у політичному житті цих країн, поза сумнівом, роль дестабілізуючого чинника та джерела постійної напруги в суспільствах (невдоволення корінного населення біженцями з часом лише зростатиме). Так, нещодавно по телебаченню був показаний сюжет про те, як в Англії, в невеликому місті група корінних англійців з християнським хрестом пройшла вулицями емігрантського кварталу, викликавши шалене обурення вихідців з Азії, які кричали англійцям, щоб вони забиралися з Англії, оскільки, мовляв, це не їхня земля. Така

політика часто провокованого великого переселення народів несе небезпеку перетворення в перспективі корінних європейців на етнічно, культурно й релігійно дискриміновану в Європі меншість. У нинішньому ЄС про це не прийнято говорити вголос, оскільки це завжди може бути відкинуто й піддано остракізму як «расизм», але замовчування самої проблеми не усуває [13, с. 26]. Інший приклад. У болгарському мусульманському співтоваристві, що становить 13 % населення, відчувається дуже велика джихадистська пропаганда. Мають місце й спроби вербування болгарських мусульман до лав армії Ісламської держави. За заклики до розпалювання міжрелігійної ворожнечі влада Франції заборонила діяльність трьох культурних організацій мусульман.

Враховуючи стрімкі темпи зростання мігрантів і біженців та мусульманське коріння багатьох з них, європейські ультраправі почали використовувати антимусульманські настрої для просування ізоляціоністської зовнішньої політики. Як результат незадоволення політикою уряду, в багатьох містах європейських країн відбулися численні антимігрантські мітинги. Кардинальної трансформації зазнали й політичні дискусії. Радикальні антиміграційні та антимусульманські партії набирають популярність у ключових країнах ЄС, зокрема в Франції, Нідерландах, Австрії, Данії, Фінляндії і Швеції. Крайньою формою реакції на міграцію з боку корінного населення щодо мігрантів інших національностей є різні прояви холістського націоналізму, який, об'єднуючи людей надособистісною метою (наприклад, відродження нації), постає боротьбою порядку проти хаосу. Інтеграція, або включення в суспільство, передбачає участь індивідів у таких функціональних підсистемах суспільства, як економіка, політика, охорона здоров'я, культура, освіта, виховання тощо, а також у розподілі результатів їхнього функціонування. Іншими словами, новоприбулий мігрант має вирішити низку проблем: знайти місце роботи, яке забезпечить стабільний дохід і шанс кар'єрного зростання, підшукати житло; отримати доступ до установ охорони здоров'я; включитися у систему пенсійного страхування і забезпечення старості; отримати права й можливості ефективно відстоювати власні інтереси; підвищувати професійну кваліфікацію, яка може змінити життєві шанси й індивідуальну кар'єру. Хоча інтеграційна політика в основному розвинена в західних і традиційних імміграційних країнах, кожна держава повинна знайти свій власний підхід з урахуванням конкретних обставин. Підхід до інтеграції, взятий у конкретному контексті, залежить від того, як приймаюча країна і суспільство розглядають питання національної належності і культурної своєрідності. Так, наприклад, питання, чи мають мігранти доступ до ринку праці і/або до соціальних служб, охорони здоров'я й інших форм соціальної допомоги, залежить від того, яким чином приймаюча країна підходить до вирішення цих проблем для своїх громадян й мігрантів. Шляхом ознайомлення мігрантів із вимогами суспільства і поступового навіювання їм відчуття належності до нього, інтеграція може позитивно впливати на бажання мігрантів дотримуватися правил приймаючого співтовариства і активно брати участь у його громадському житті.

На жаль, дуже часто самі державні чиновники розмежовують людей на «своїх» і «чужих» і, як наслідок, скорочують ті соціальні послуги, які надаються

останнім. Правову підтримку такого розмежування дає принцип громадянства, оскільки системи соціального забезпечення і підтримки організовані за принципом громадянства. Держава розподіляє блага і послуги, у тому числі і допомогу з інтеграції, лише серед тих, хто має право брати участь у політичній системі. Ця умова позбавляє «чужих» (іноземців) права на державну підтримку. Не випадково соціальні держави та їхні прикордонні служби встановлюють системи міграційного контролю, прагнучи в такий спосіб запобігти появі будь-яких претензій «негромадян» на державну підтримку і допомогу. Демонструючи свою здатність діяти і керувати, держава представляє мігрантів як неправомірних користувачів соціальних благ, а міграцію – як обмеження власного суверенітету.

Пристаювання індустріальних суспільств до світового ринку, що динамічно змінюється, перехід до постіндустріальних форм виробництва і споживання, економіки без екстенсивного зростання і високого рівня безробіття навіть у періоди сприятливої кон'юнктури презентуються соціальною державою як неминучі і хворобливі трансформації, які лише ускладнюються небажаною міграцією з її культурними й етнічними вимірами. Відтак традиційно – у розрахунку на столітню традицію європоцентризму і відповідні психологічні стереотипи недружнього ставлення до чужинців – зазначені проблеми переносяться у сферу культури. Водночас, незважаючи на спроби контролювати доступ «чужих» до соціальних благ, з різних причин демократичні держави не можуть повністю заборонити міграцію. У відкритих, функціонально-диференційованих, залежних від міжнародної співпраці суспільствах тотальна самоізоляція неможлива як з економічних причин, так і з політичних. Насправді ж етнічна драматизація й усвідомлений самообман готують нові проблеми для політичної системи. Якщо раніше інструментарій соціальної держави, хай навіть недостатній, використовувався за призначенням – для полегшення доступу до соціальної участі і політичного врегулювання соціальних конфліктів згідно з принципом «компенсації», то в умовах посилення напливу мігрантів політика виключення за національно-етнічними ознаками робить центральним принцип «дезінтеграції», згідно з яким соціальні суперечності не компенсуються, а загострюються державою. Соціальна держава стає не «миротворцем», а джерелом соціального відчуження. Вона, слідуючи логіці економічної рентабельності, вводить у політику національно-етнічні відмінності, урізає права і привілеї, етнізує проблему справедливості. Негативне ставлення держави до мігрантів зачіпає основи демократичного розвитку – постулати рівності й солідарності. Правова та інституційна дискримінація, яка «виходить» з політичного центру, породжує нові хвилі дискримінації іноземців. Ці хвилі поширюються через державні установи і правоохоронні органи і, посилені ЗМІ, доходять до населення вже як насильницькі напади, підпали і погроми.

Усвідомлюючи небезпеку неконтрольованої імміграції, уряди країн ЄС змушені активно шукати нові шляхи вирішення цієї проблеми. Міграційна криза створює екзистенційну загрозу для Європи. Якщо Європа не зуміє знайти скоординовані вирішення цієї проблеми і не встановить контроль над спільним зовнішнім кордоном, то є небезпека розпаду Шенгенської зони, а між країнами ЄС знову виникнуть внутрішні кордони. Європі потрібно більше кооперації,

інтеграції, солідарності і рівного розподілу ризиків.

Висновки. Глобальна міграція як важливий чинник розвитку сучасного світу вносить істотні корективи в життя місцевих соціумів, впливає на міграційну політику, яка проводиться суверенними державами. Мігранти як вихідці з конкретного соціокультурного середовища є носіями певних світоглядно-цивілізаційних цінностей. Хоча деякі країни й засвідчують високі рівні натуралізації мігрантів, проте жодна країна світу не є прикладом успішного й остаточного вирішення проблеми інтеграції етнічних, расових чи релігійних меншин, представників іммігрантських груп в усталену систему держава-нація. Сьогодні однією з найважливіших проблем є пошук ефективної моделі інтеграції дедалі зростаючої кількості мігрантів. Політика мультикультуралізму, яка мала стати відповіддю національної держави на зміну етнодемографічної структури населення, лише створює передумови для успішного включення іммігрантів у національну соціальну державу. Творення ідентичності Іншого в умовах інтенсифікації міграційних процесів безпосередньо пов'язане з визначенням його спільнотної належності. Інтеграція мігрантів в європейські суспільства передбачає їх активну участь в економічному житті, політиці, системі охорони здоров'я, культури, освіти та інше. Необхідне використання насамперед регулятивних, а не заборонних засобів відносно міграції, скорочення стимулів, які сприяють цьому процесу.

Важливість подальших досліджень із зазначеної проблеми пов'язана із соціально-економічними, політичними факторами, що впливають на динаміку міграції населення як у всьому світі, так і в окремих країнах. Інтенсифікація та розмаїття форм міграції в добу глобалізації містить значний конфліктогенний потенціал, мінімізація наслідків якого вимагає внесення у перелік стратегічних цілей розвитку мультикультурних суспільств науково обґрунтованої міграційної політики, що відповідає викликам часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галкин А. А. *Новые аспекты национального вопроса* / А. А. Галкин // *Вестник Российской академии наук*. – 2006. – Том. 76. – № 12. – С. 1067-1072.
2. Козловець М. А. *Глобальна міграція і політика ідентичності та громадянства* / М. А. Козловець // *Українська полоністика*. – 2008. – Вип. 5. – С. 3-22.
3. *232 Million International Migrants Living Abroad Worldwide – New UN Global Migration Statistics Reveal* [Electronic Resource]. – Mode of access : <http://esa.un.org/unmigration/wallchart2013.htm> (s.a.).
4. Фішер Й. *Перевірка європейської реальності* / Йошка Фішер // *День*. – 6 жовтня 2015. – С. 8.
5. Кривенко Ю. І. *Глобалізаційний контекст міграційних процесів в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук; спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії* / Юлія Іванівна Кривенко. – К., 2012. – 185 с.
6. Сірук М. *Що означають для України кельнські події* / Микола Сірук // *День*. – 2016. – 13 січня. – С. 3.
7. Саррацин Т. *Германия : самоликвидация: пер. с нем.* / Тило Саррацин. – М. : Рид Групп, 2012. – 400 с.
8. Преображенская Н. *Миграция в условиях глобализации (социально-философские*

аспекты): дис. на соискание ученой степени канд. филос. наук: 09.00.11. – социальная философия / Надежда Михайловна Преображенская – М., 2007. – 190 с.

9. Ференц О. Визнання Іншого у глобалізованому світі : політичний та культурний аспекти / Оксана Ференц // Філософія, релігія та культура у глобалізованому світі : Всеукраїнська науково-теоретична конференція з міжнародною участю, 23 листопада 2015 року: [матеріали доповідей та виступів] / редкол. П. Ю. Саух [та ін.]. – Житомир : Видавець О. О. Євенок, 2015. – С. 49-52.

10. Еш Т. Г. Свобода vs розмаїття : ліберальна пентаграма спільного життя // Критика. – 2013. – Ч. 1-2. – С. 3-6.

11. Гібернау М. Ідентичність націй / Монтсеррат Гібернау. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.

12. Арутюнян Л. Миграция: фактор общественных настроений [Электронный ресурс] / Аналитический обзор по материалам социологических исследований и опросов общественного мнения // Исследовательская группа ЦИРКОН. – Режим доступа: <http://www.zircon.ru/russian/publication/1/030513.html>.

13. Лосєв І. У потоці стрімких змін / Ігор Лосєв // День. – 2016. – 1-2 липня – С. 26-27.

REFERENCES

1. Galkin A. A. Novyie aspektyi natsionalnogo voprosa / A. A. Galkin // Vestnik Rossiyskoy akademii nauk. – 2006. – Tom 76. – № 12. – S. 1067 – 1072.

2. Kozlovets M. A. Hlobalna mihratsiia i polityka identychnosti ta hromadianstva / M. A. Kozlovets // Ukrainska polonistyka. – 2008. – Вып. 5. – S. 3 – 22.

3. 232 Million International Migrants Living Abroad Worldwide – New UN Global Migration Statistics Reveal [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://esa.un.org/unmigration/wallchart2013.htm> (s.a.).

4. Fisher I. Perevirka yevropeiskoi realnosti / Yoshka Fisher // Den. – 6 zhovtnia 2015. – S. 8.

5. Kryvenko Iu. I. Hlobalizatsiinyi kontekst mihratsiinykh protsesiv v Ukraini: dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata filosoфskykh nauk; spetsialnist 09.00.03 – sotsialna filosoфiia ta filosoфiia istorii / Yuliia Ivanivna Kryvenko. – K.; 2012. – 185 s.

6. Siruk M. Shcho oznachaiut dlia Ukrainy kelnski podii / Mykola Siruk // Den. – 2016. – 13 sichnia. – S. 3.

7. Sarratsin T. Germaniya: samolikvidatsiya: per. s nem. / Tilo Sarratsin. – M. : Rid Grupp, 2012. – 400 s.

8. Preobrazhenskaya N. Migratsiya v usloviyah globalizatsii (sotsialno-filosofskie aspekty): dis. na soiskanie uchenoy stepeni kand. filos. nauk: 09.00.11. – sotsialnaya filosoфiia / Nadezhda Mihaylovna Preobrazhenskaya – M., 2007. – S. 81-82.

9. Ferents O. Vyznannya Inshoho u hlobalizovanomu sviti : politychnyy ta kul'turnyy aspekty / Oksana Ferents // Filosoфiia, relihiya ta kul'tura u hlobalizovanomu sviti : Vseukrayins'ka naukovovo-teoretychna konferentsiya z mizhnarodnoyu uchastyu, 23 lystopada 2015 roku: [materialy dopovidey ta vystupiv] / redkol. P. Yu. Caukh [ta in.]. – Zhytomyr : Vydavets' O. O. Yevenok, 2015. – S. 49-52.

10. Esh T. G. Svoboda vs rozmayittya : liberal'na pentahrama spil'noho zhyttya // Krytyka. – 2013. – Ch. 1-2. – S. 3-6.

11. Gibernau M. Identychnist' natsiy / Mont-serrat Gibernau. – K. : Tempora, 2012. – 304 s.

12. Arutyunyan L. Migratsiya: faktor obschestvennyih nastroyeni [Elektronniy resurs] / Analiticheskiy obzor po materialam sotsiologicheskikh issledovaniy i oprosov obschestvennogo mneniya // Issledovatelskaya gruppа TsIRKON. – Rezhim dostupu: <http://www.zircon.ru/russian/publication/1/030513.html>.

13. Losyev I. U pototsi strimkykh zmin / Ihor Losyev // Den'. – 2016. – 1-2 lypnya – S. 26-27.

ГЕКХАН, ДЕМИР - председатель правленни Украинско-турецкого культурного

центра «Сяйво», аспірант кафедри філософії Житомирського державного університету імені Івана Франко

(Київ, Україна) E-mail: gokdemkiev@yahoo.com

ГЛОБАЛЬНЫЕ МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ : ПОЛИТИКА ПРИЗНАНИЯ «ДРУГОГО» И ПРОБЛЕМА АДАПТАЦИИ МИГРАНТОВ

В статье анализируются миграционные процессы и социокультурные изменения, происходящие под их влиянием в европейских странах; взаимоотношения мигрантов с местным населением; исследуется проблема признания Другого как необходимого условия существования мигрантов и мигрантских групп в мультикультурном обществе; рассматриваются особенности адаптации и идентификации мигрантов, влияние глобальных миграционных процессов на толерантность местного населения относительно мигрантов и мусульманских иммигрантских общностей, а также интеграционная политика, проводимая правительствами стран-членов Европейского Союза относительно выходцев из стран Ближнего Востока и Африки.

Ключевые слова: миграция, мигранты, адаптация, ассимиляция, интеграция, политика признания Другого, толерантность, идентификация, миграционная политика, мультикультурализм, Европейский Союз.

GÖKHAN, DEMİR – postgraduate student, department of philosophy, Zhytomir State University named after I. Franko, Chairman of the Ukrainian-Turkish Cultural Center "Syayvo"

(Kyiv, Ukraine) E-mail: gokdemkiev@yahoo.com

GLOBAL MIGRATION PROCESSES: POLITICS OF RECOGNITION OF THE “DIFFERENT” AND PROBLEMS OF EMIGRANTS ADAPTATION

The article analyzes the migration and socio cultural changes taking place under their influence in European countries, migrants relationships with the local population; examines the problem of the recognition of the “different” as a necessary condition for the existence of emigrants and emigrant groups in a multicultural society; It studies the features of adaptation and emigrants identifying, the impact of global migration processes on the tolerance of the local population with respect to migrants and Muslim immigrant communities, as well as the integration policy pursued by the governments of the EU member countries on the immigrants from the Middle East and Africa.

Keywords: migration, emigrants, adaptation, assimilation, integration, politics of recognition of the “different”, tolerance, identification, migration policy, multiculturalism, European Union.

Стаття надійшла до редакції 15.07.16 р.

Рекомендовано до друку 20.07.16 р.